

УДК 631.16:636.2.034

*Т. В. Божидарнік,
к. е. н., доцент, декан факультету бізнесу,
Луцький національний технічний університет*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

У статті досліджено сучасний стан розвитку молочного скотарства. Визначено перспективні напрями розширеного відтворення молочного скотарства. Запропоновано форми нарощення інвестиційного забезпечення модернізації технічної бази молочного скотарства на підприємствах різних форм власності.

The article explores the current state of dairy cattle. Defined perspective directions of expanded reproduction of dairy cattle. A form of increasing investments for modernization and technical basis of dairy cattle in various forms of ownership.

Ключові слова: молочне скотарство, тваринницькі комплекси, інвестиційне забезпечення, господарства населення.

Key words: dairy cattle, cattle-breeding complexes, investment software, farms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розв'язання продовольчої проблеми та підвищення добробуту населення України значною мірою залежить від розвитку сільського господарства, зростання його ефективності. Молочне скотарство входить до числа найбільш інтенсивних сільськогосподарських галузей. Воно вимагає значних матеріальних витрат і залучення трудових ресурсів. Однією з його особливостей є те, що молоко — продукт, який швидко псується й малотранспортабельний. Тому молочне поголів'я розміщують передусім у районах із високою густиною населення — у приміських зонах великих міст. Розвиток приміських сільськогосподарських підприємств є важливою народногосподарською проблемою.

Внаслідок масштабних деформаційних процесів, що мали місце в аграрному секторі в 90-х роках, потенціал вітчизняного молочного скотарства значно зменшився, що надзвичайно деструктивно вплинуло на розвиток молокопереробних підприємств та зайнятість сільського населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загострення глобальної продовольчої кризи змусило вітчизняних учених активізувати

дослідження в напрямі розробки перспективних шляхів відновлення колишніх потужностей молочного скотарства, адже це важлива детермінанта заповнення значних ніш на світових ринках молокопродукції та дієвий спосіб соціально-економічного піднесення сільських територій.

О. Гіржева наголошує на тому, що молочне скотарство — провідна галузь тваринництва в Україні. До початку 90-х років характерним у розвитку галузі було розширене відтворення. Воно відбувалося як за рахунок збільшення поголів'я корів, так і шляхом підвищення продуктивності [2, с. 49].

Л. Сахно стверджує, що молочне скотарство у суспільному секторі України посідає важливе місце: частка виробництва молока у структурі валової продукції сільського господарства становила у 1990 році 15,4 %, у 2008 році — 4,2 %. Молочна галузь України протягом 1990—2000 років перебувала у глибокій кризі — виробництво молока в усіх категоріях підприємств скоротилося удвічі, а у суспільному секторі — в 4 рази [6, с. 146].

О. Васильченко переконаний, що молочне скотарство є особливою галуззю з безперервним характером виробництва і реалізації мо-

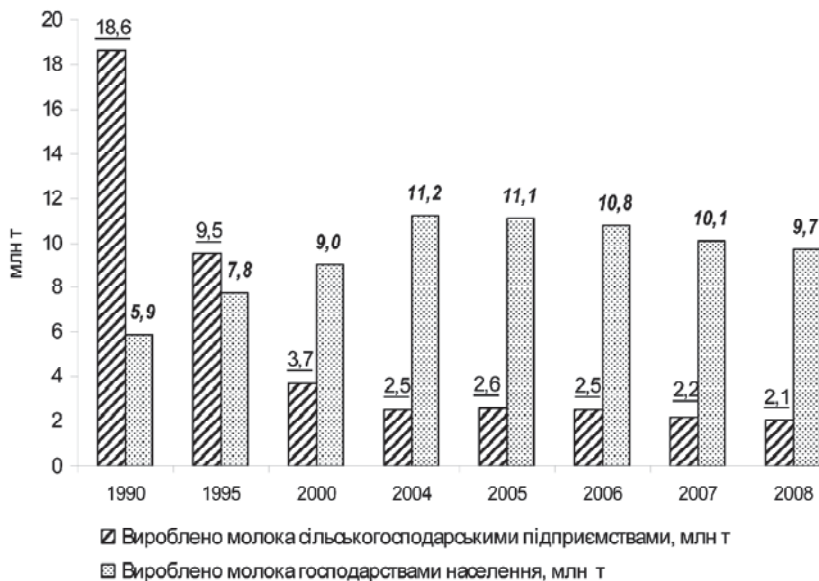

Рис. 1. Виробництво молока сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення в Україні за 1990—2008 роки (за даними Держкомстату України)

лочних продуктів. Продукція галузі швидко псується, є низькорентабельною, для забезпечення високої якості молочної продукції потрібне постійне її охолодження [1, с. 34].

На думку О. Моргуна, негативні тенденції розвитку молочного виробництва в Україні останнім часом дуже загострилися. Постійно втрачає свої позиції суспільний сектор виробництва. Водночас господарства населення не можуть компенсувати втрати суспільного сектора як за кількістю, так і за якістю продукції. Внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин молочне скотарство у господарствах суспільного сектора зазнало істотних негативних змін, що зумовило адекватну реакцію в забезпеченні населення молоком та молокопродуктами, за-

має ґрунтуватися на підвищенні продуктивності корів, оптимізації виробничих витрат і зміцненні кормової бази. Досвід передових підприємств свідчить, що за умови впровадження ресурсозберігаючої технології можна одержати високі надої та значні прибутки [3, с. 91].

Отже, має місце значна полярність думок щодо стратегічних орієнтирів активізації процесів розширення потужностей молочного скотарства. Варто конкретизувати кількісні та якісні зрушення, які неодмінно призведуть до підвищення ефективності господарської діяльності, пов'язаної з нарощенням потенціалу молочного скотарства.

НЕВИРІШЕНА РАНИШЕ ЧАСТИНА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

На порядок денний вийшли питання, пов'язані з обґрунтуванням доцільності підтримки окремих господарських формувань, які є найбільш придатними для ведення високоефективного молочного скотарства, визначенням окремих важелів кредитного та податкового стимулювання розширення потужностей молочного скотарства, відновленням кормовиробництва на базі потужних сільськогосподарських підприємств.

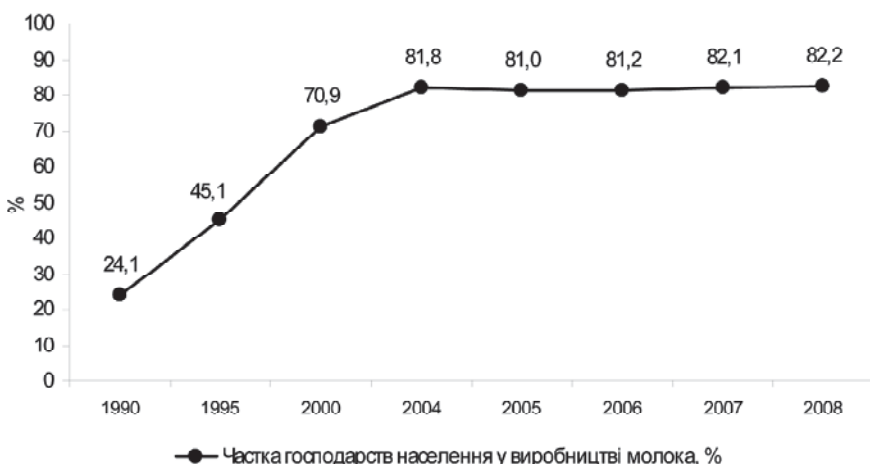

Рис. 2. Частка господарств населення у виробництві молока за 1990—2008 роки (за даними Держкомстату України)

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Цілями даної публікації є характеристика стану молочного скотарства на сучасному етапі розвитку національного господарства, обґрунтування перспектив розвитку різних за масштабами господарських формувань, які спеціалізуються на виробництві молока, обґрунтування напрямів нарощення потенціалу молочного скотарства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Найважливішою галуззю продуктивного тваринництва України є скотарство, яке постачає незамінні продукти харчування і цінну сировину для харчової та переробної промисловості. У результаті господарського використання великої рогатої худоби одержують молоко, що відзначається високими харчовими якостями і є сировиною для виробництва молочних продуктів. Молоко та молочні продукти становлять основу повноцінного харчування населення. З продуктами скотарства населення споживає понад 2/3 тваринного білка, з яких на молоко припадає 50%. Молоко містить усі необхідні для харчування людини компоненти для забезпечення нормального обміну речовин.

Процеси, які відбулися в основній галузі тваринництва — молочному скотарстві, зокрема в сільськогосподарських підприємствах, — не піддаються логіці їх реформування, яка мала б бути спрямована на збереження наявного виробничого потенціалу. Насправді ж відбувся тотальний занепад молочного скотарства, внаслідок чого воно опинилося в кризовому стані. Зміст кризи можна охарактеризувати хоча б тим, що упродовж 1990—2007 років через порушення закону вартості, що призвело до суцільної збитковості виробництва молока, в усіх категоріях господарств відбулося майже триразове скорочення поголів'я корів та дворазове зменшення обсягів виробництва молока. Тобто у 2007 році в Україні було вироблено менше молока, ніж півстоліття тому, а поголів'я корів було ще меншим, ніж у повоєнні роки [2].

У 2008 році порівняно з 1990 роком значно скоротились обсяги виробництва молока сіль-

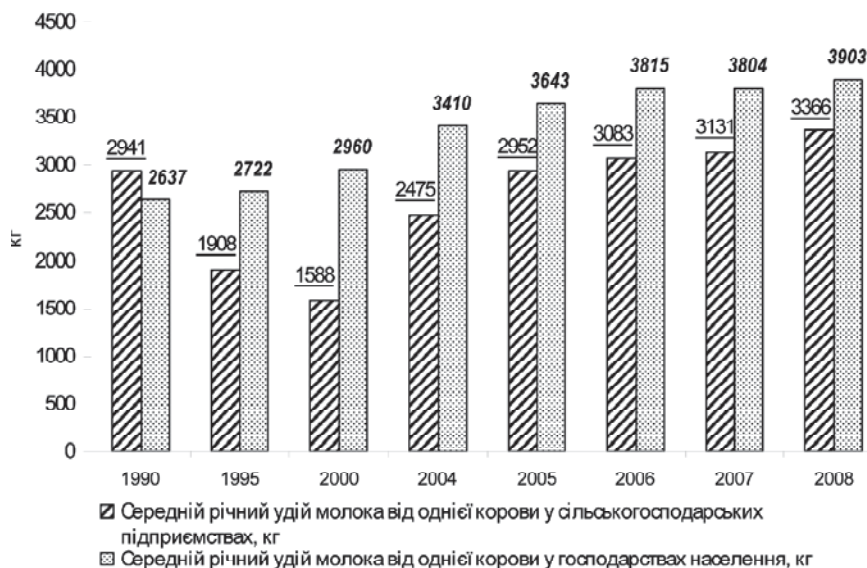

Рис. 3. Середній річний удій молока від однієї корови у сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення України за 1990—2008 роки (за даними Держкомстату України)

ськогосподарськими підприємствами (більш ніж у 8 разів). Причиною такої негативної тенденції є зростання собівартості виробництва продукції молочного скотарства, що в умовах кризи 90-х років деякі господарства цей вид діяльності були змушені згортати. Зворотна тенденція спостерігається в динаміці виробництва молока господарствами населення. Зокрема, у 2004 році порівняно з 1990 роком обсяги виробництва молока господарствами населення зросли на 5,3 млн т. Починаючи з 2004 року і аж до 2008 року, мало місце незначне скорочення обсягів виробництва молока даної категорії господарств (рис. 1). Деяке скорочення в останні роки зумовлено поодинокими випадками формування крупнотоварних господарств молочної спеціалізації.

Про інтенсивний розвиток молоковиробництва в господарствах населення за період незалежності свідчить значне зростання їх частки у виробництві молока. Якщо у 1990 році частка цієї категорії господарств становила 24,1%, у 1995 році — 45,1%, то у 2008 році — 82,2% (рис. 2). Основною причиною зростання частки господарств населення у загальному виробництві молока є низька зацікавленість більшості сільськогосподарських підприємств у розширенні потужностей молочного скотарства, оскільки воно є надзвичайно затратним.

Вищим у господарствах населення, ніж у сільськогосподарських підприємствах за період з 1990 по 2008 рік, є середній удій молока від однієї корови, виняток становить лише 1990 рік,

коли молочне виробництво у сільськогосподарських підприємств відзначалося високим рівнем автоматизації та механізації (рис. 3). Найнижчий рівень середньорічного удою молока мав місце у другій половині 1990 років, коли найбільш інтенсивно проходило згортання потужностей виробничо-господарської діяльності у сільськогосподарських підприємствах.

Зростання середньорічного удою молока у господарствах населення, що мало чітку тенденцію до зростання майже за весь період незалежності, зумовлено покращенням кормової бази господарств населення внаслідок використання значних площ сільськогосподарських угідь, які раніше належали сільськогосподарським підприємствам.

Більше того, дестимулює господарства населення до нарощення обсягів виробництва молока й дискримінаційна цінова політика молокопереробних підприємств. З іншої сторони, молокопереробні підприємства платять вищу ціну за молоко сільськогосподарським підприємствам, для зберігання якого в них створені значно кращі умови, ніж у господарств населення.

Важливим напрямом інтенсифікації молочного скотарства є збереження і подальший розвиток крупних спеціалізованих молочних господарств. Дана галузь володіє меншою порівняно з іншими галузями гнучкістю, що в умовах нестабільних цін на ресурси та готову продукцію робить виробництво молока ризикованим заняттям для фермерів, особливо при скороченні державної підтримки у формі субсидій та дотацій. Саме тому молочне скотарство не набуло широкого розвитку в фермерських господарствах. До того ж молочне скотарство є однією з найбільш трудомістких, капітало- та фондомістких галузей [2, с. 55].

Ефективне ведення молочного скотарства може забезпечуватися лише у господарствах, оптимальних за розмірами (кількістю поголів'я корів, площею сільськогосподарських угідь, чисельністю та якісним складом працівників тощо), адже при цьому (за інших різних умов) знижується собівартість 1 ц молока, передусім, за рахунок зниження постійних витрат із розрахунку на одиницю виробленої продукції. Більші за розмірами господарства володіють можливостями щодо забезпечення якісного складу та відтворення поголів'я, ефективного використання кормової бази, запровадження ресурсозберігаючих технологій. Такі можливості мають середні та великі за розмірами сільськогоспо-

дарські підприємства або ж інтегровані об'єднання товаровиробників. Проте в сучасних умовах сільськогосподарські підприємства переважно екстенсивно використовують наявний ресурсний потенціал. Недосконалим є ціновий механізм, відсутня належна державна підтримка розвитку галузі молочного скотарства. Зазначені чинники негативно впливають на формування рівня рентабельності виробництва молока.

У сучасних умовах господарства населення слід розглядати як альтернативу щодо сільськогосподарських підприємств. Проте беззаперечним є факт, що високоефективне виробництво молока може бути забезпечене лише при концентрації ресурсного потенціалу на рівні певного суб'єкта господарювання з відповідною спеціалізацією, а отже, у перспективі максимум уваги та можливостей доцільно концентрувати на створенні та забезпеченні належного розвитку середніх за розмірами і великотварних виробництв.

Частка особистих селянських господарств, роль яких значно зросла на внутрішньому ринку, не розв'язує ряду проблем, пов'язаних із молочним комплексом, але пом'якшує економічну ситуацію в Україні. Держава повинна підтримувати ці господарства, тому що вони дають основну частку валового виробництва молока сьогодні. Віддаючи належне особистим селянським господарствам, слід усвідомлювати, що майбутнє — за великими спеціалізованими підприємствами, котрі мають можливість значно швидше освоїти інновації та здійснити технологічний прорив.

Раціональне співвідношення кормових культур потребує взаємозв'язку їх із загальною структурою посівних площ, спеціалізацією тваринництва, типів годівлі худоби та іншими організаційно-економічними умовами кожного конкретного господарства [5].

Основними напрямками розвитку інтенсивних ресурсозберігаючих технологій в молочному скотарстві повинні стати:

- удосконалення внутрішньогалузевої структури приватизованих господарств шляхом спеціалізації і концентрації виробництва;
- запровадження індустріальних методів виробництва і підвищення технічної оснащеності ферм;
- застосування прогресивних способів і методів утримання тварин;
- удосконалення технологічних прийомів і методів праці на виконанні виробничих процесів;
- підвищення продуктивності корів, що за-

Рис. 4. Перспективні напрями нарощення потенціалу молочного скотарства

безпечить зменшення рівня затрат праці, кормів та інших ресурсів на 1 ц продукції;

— запровадження прогресивних форм організації режимів праці та її оплати з метою зацікавленості працівників колективу в досягненні кращого кінцевого результату виробництва [5].

З огляду на викладені вище міркування щодо розвитку вітчизняного молочного скотарства обґрунтуємо перспективні напрями нарощення потенціалу молочного скотарства (рис. 4).

ВИСНОВКИ

Ефективний розвиток молокопродуктового підкомплексу неможливий без розширеного відтворення молочного скотарства. Більшість сільськогосподарських підприємств займаються винятково рослинництвом, оскільки тваринництво, і в першу чергу молочне скотарство, є надто збитковим. Ліквідувати існуючу збитковість можна за рахунок відновлення пільг при сплаті ПДВ та збільшення державних дотацій.

Фінансова допомога з боку держави має

надаватися крупним сільськогосподарським підприємствам, які володіють необхідною техніко-технологічною базою для виробництва, зберігання і транспортування молока з дотриманням існуючих стандартів. Важливого значення для розширеного відтворення молочного скотарства набуває відновлення потужностей кормовиробництва, а вдало вирішити таке завдання можна також лише за рахунок надання державою фінансових преференцій.

Література:

1. Васильченко О.М. Розвиток молочного скотарства в контексті інтеграції України у світову економіку / О.М. Васильченко // Економіка АПК. — 2008. — № 2. — С. 34—36.

2. Гіржева О.М. Інтенсифікація як умова підвищення ефективності виробництва молока / О.М. Гіржева // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2010. — Вип. 9/1 (43). — С. 49—55. — (Серія "Економіка та менеджмент").

3. Канцевич С.І. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Харківської області / С.І. Канцевич // Економіка АПК. — 2009. — № 11. — С. 88—91.

4. Моргун О.В. Напрями розвитку молочної галузі та молокопереробної промисловості / О.В. Моргун // Економіка АПК. — 2009. — № 7. — С. 62—66.

5. Пархоμεць М. Організаційно-технологічні засади підвищення ефективності виробництва молока у Західному регіоні України / М. Пархоμεць // Регіональна економіка. — 2001. — № 3. — С. 161—171.

6. Сахно Л.С. Вплив основних чинників на підвищення ефективності підприємств молочної галузі / Л.С. Сахно // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 5(108). — С. 145—149.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2010 р.